

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 341.645.5

DOI: 10.33663/1563-3349-2026-99-69

ISSN 1563-3349

**О. М. КЛИМЕНКО
Л. Л. НЕСКОРОДЖЕНА**

RES JUDICATA ТА ДОПУСТИМИ ВІДСТУПИ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ ТА ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Представлений комплексний аналіз принципу res judicata в контексті концепції ефективного правосуддя, що сформована Європейським судом з прав людини у ході практики застосування положень статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Висвітлюються підходи та позиції Суду з урахуванням його правотлумачних практик: автономного тлумачення, свободи розсуду, еволюційного тлумачення. Встановлено, що у практиці ЄСПЛ принцип res judicata є складовим верховенства права та водночас розгортається як ключовий елемент і критерій концепції ефективного правосуддя, виступає гарантією стабільності правової системи та довіри до суду. Встановлено, що принцип res judicata є визначальним для ефективного правосуддя, але не універсальним і не абсолютним. ЄСПЛ визнає можливість відступів від нього, коли виконання остаточного рішення може призвести до порушення основоположних прав. У виняткових випадках тимчасове зупинення чи відстрочка виконання рішень має розглядатися інструментом досягнення справедливості.

© КЛИМЕНКО Оксана Михайлівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету; ORCID: 0000-0001-6509-902X; e-mail: oksana_home@ukr.net

© НЕСКОРОДЖЕНА Лариса Леонідівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету; ORCID: 0000-0002-1484-3557, e-mail: l.neskorodzhena@knute.edu.ua

Ключові слова: практика ЄСПЛ, концепція ефективного правосуддя; *res judicata*, тимчасове зупинення/ відстрочка виконання судових рішень; автономне тлумачення, свобода розсуду; еволюційне тлумачення.

Klymenko Oksana, Neskorodzhena Larysa. *Res judicata* and permissible derogations in the context of the concept of effective justice and the case law of the ECHR

The article presents a comprehensive analysis of the principle of “res judicata” in the context of the concept of effective justice, as developed by the European Court of Human Rights in its case law under Article 6 of the European Convention on Human Rights. The approaches and positions of the Court are highlighted with regard to its interpretative practices: autonomous interpretation, margin of appreciation, and evolutionary interpretation. It is established that in the jurisprudence of the ECHR, the principle of “res judicata” constitutes an integral part of the Rule of Law and simultaneously unfolds as a key element and criterion of the concept of effective justice, serving as a guarantee of stability of the legal system and of trust in the judiciary. It is further established that the principle of “res judicata” is decisive for effective justice, though not universal and not absolute. The ECHR acknowledges the possibility of derogations from it where the enforcement of a final judgment may result in the violation of fundamental rights. In exceptional cases, temporary suspension or deferral of enforcement should be regarded as an instrument for achieving justice.

Key words: ECHR case-law; concept of effective justice; *res judicata*; temporary suspension/deferral of enforcement of judicial decisions; autonomous interpretation; margin of appreciation; evolutionary interpretation.

Постановка проблеми. Дослідження принципу *res judicata* в судовій практиці, його значення в контексті забезпечення ефективного правосуддя, верховенства права, правової визначеності та стабільності правопорядку посідають важливе місце в теорії процесуального права. Принцип *res judicata* є одним із ключових в роботі Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), оскільки має характер установчого, функціонального, сутнісного критерію діяльності цього міжнародного юрисдикційного органу. Так, відповідно до Європейської конвенції з прав людини [1] (далі – Конвенція) юрисдикція ЄСПЛ поширюється виключно на остаточні рішення, ухвалені на національному рівні, з чим пов’язана умова прийнятності заяви (стаття 35) за критерієм вичерпання національних засобів правового захисту. В інструментальному значенні *res judicata* виконує роль механізму трансформації інди-

відуального рішення у прецедент і формування практики Суду на засадах, що забезпечують послідовність, узгодженість, стабільність, передбачуваність [2], а відповідно – сприяє забезпеченню належного конвенційного режиму захисту прав людини у просторі відповідальності держав-учасниць. До того ж право на належне виконання остаточних і обов’язкових судових рішень є самостійним об’єктом захисту як складової права на суд в змісті статті 6 § 1 Конвенції, а до самих рішень ЄСПЛ застосовується *res judicata* (стаття 46 Конвенції).

Слід звернути увагу, що Протоколом № 15, що ратифікований Україною [3], до Преамбули Конвенції включено принцип субсидіарності, за яким Високі Договірні Сторони несуть основну відповідальність за забезпечення прав і свобод, визначених у Конвенції та протоколах до неї, користуються при цьому свободою розсуду, яка є предметом юрисдикції ЄСПЛ щодо здійснення нагляду. Цей принцип, з одного боку, покладає на Договірні держави та Суд спільну відповідальність щодо захисту прав людини, формуючи конвенційний простір захисту, а з іншого – державна влада та суди повинні тлумачити й застосовувати національне законодавство так, щоб забезпечити повну реалізацію прав та свобод людини, визначених у Конвенції та Протоколах до неї [4, с. 5]. У зв’язку з цим виникає наукова дилема, що має практичне значення: як збалансувати позиції у питанні правової визначеності в контексті додержання принципу *res judicata* та встановлення справедливості, коли остаточне судове рішення з об’єктивних причин ставить під сумнів досягнення цілей Конвенції, зокрема з огляду на підхід ЄСПЛ щодо еволюційного тлумачення, або як Суд поєднує принцип обов’язковості виконання судового рішення із можливістю його відкладення чи зупинення на відповідність концепції ефективного правосуддя.

Нещодавно опублікований Щорічний звіт Європейського суду з прав людини за 2025 рік [5] містить, серед іншого, статистику щодо встановлених порушень Європейської конвенції з прав людини. Згідно з даними, Україна отримала найбільшу кількість рішень про порушення серед усіх держав-учасниць – 160 порушень зі 164 винесених рішень у 2025 році (див.: с. 36). При цьому 89 кейсів стосуються порушень права на ефективний засіб правового захисту, що засвідчує актуальність питань, досліджуваних у цій статті.

Аналіз останніх публікацій. Проблематиці визначення правової природи, змісту, сутності принципу обов'язковості судового рішення, його значення, зокрема у співвідношенні з іншими принципами правової визначеності в контексті досягнення цілей правосуддя, у вітчизняній науці присвячено чимало наукових досліджень, серед останніх привертають увагу праці І. Андронova [6], Я. Берназюка [7], В. Кройтора [8], М. Мазура [9], О. Овчаренко [10], О. Петрішина [11], К. Пількова [12], Т. Цувіни [13], С. Якимчук [14] та ін.

Однак питання співвідношення між принципом *res judicata* (обов'язковості остаточних судових рішень) та допустимими відступами в контексті концепції ефективного правосуддя і практики ЄСПЛ залишається недостатньо дослідженими, зумовлюють дискусії та мотивують до поглиблення наукових розвідок у цьому напрямі.

Метою статті є аналіз практики ЄСПЛ щодо принципу обов'язковості виконання рішень (*res judicata*), зокрема у випадках застосування необхідних/допустимих відступів, а також визначення підходів/критеріїв забезпечення балансу між ними задля гарантування ефективного правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Європейська конвенція з прав людини, ратифікована Україною, статтею 6 гарантує право на справедливий суд. У правозастосовній практиці ЄСПЛ критерії цього права набули змісту керівних принципів та загальних стандартів захисту прав людини. У Практичному посібнику із застосування статті 6 Конвенції (цивільний аспект) [15], що видається ЄСПЛ на основі узагальнення та деталізації судової практики за окремими кейсами, зроблено акценти на основних принципах, якими керується Суд у своїй практиці. Згідно з цим посібником питання виконання рішень включено до розділу основних вимог щодо визначення поняття «суд» (розділ III.A(4) Змісту). При цьому об'єктом захисту Конвенцією є власне право на виконання судового рішення, що є невід'ємною частиною «права на суд» (п. 235 Посібника).

В українському та європейському праві принцип *res judicata* (лат.: «вирішена справа» від «*res judicata pro veritate habetur*» – «судове рішення визнається за істину») означає остаточність рішення суду, що набрало законної сили, – таке рішення є правильним, обов'язковим для виконання всіма суб'єктами і не може бути

переглянутим [16]. Деякі дослідники сучасних тенденцій латинізації в українському праві висловлюють думку, що в судовій практиці принцип *res judicata* на латині використовується як у його повній формі («*res judicata pro veritate habetur*»), так і в усіченій («*res judicata*») [17]. Із такою позицією щодо застосування цього принципу в національній судовій практиці можна погодитися, оскільки вимога обов'язковості остаточного судового рішення розкривається в кількох проекціях негативного (*ne bis in idem*) та позитивного ефектів, а саме в контексті: заборони повторного судового розгляду одного й того ж предмета в межах того самого провадження (наприклад, після часткового рішення); заборони повторного судового розгляду одного й того ж предмета між тими ж сторонами (питання права і факту) у дублюючих/подальших провадженнях; визнання остаточного юридичного факту для подальших юридично значимих актів, дій, обставин.

Водночас, за загального розуміння правової суті принципу *res judicata*, його зміст, елементи та правова рамка застосування у національній та міжнародній юрисдикційних практиках не є однаковими. Адже для міжнародної юрисдикції національне судове рішення набуває значення виключно юридичного факту застосування судом національного законодавства. Однак питання визнання прийнятності та подальшого задоволення вимог залежить від того, чи кореспондують останні об'єкту конвенційного захисту, тобто чи утворюють вони самостійні права, захист яких гарантується Конвенцією. Тож у практиці ЄСПЛ принцип *res judicata* поряд із його загальним змістом як засобу забезпечення правової стабільності та юридичної визначеності застосовується також в його автономному тлумаченні. Це полягає у з'ясуванні обставин, чи дійсно справа є тією, що підпадає під захист Конвенції, у тому числі через належність забезпечення державою ефективних національних засобів захисту (стаття 13 Конвенції), що мають бути доступними та достатніми. Водночас у своїй практиці Суд застосовує концепцію еволюційного/динамічного тлумачення, надаючи правової інтерпретації конвенційним поняттям та конструкціям в динаміці розвитку правової дійсності. Це стосується, зокрема, позиції Суду у питанні визначення співвідношення гарантій статті 6 § 1 та статті 13 Конвенції: гарантії першої Суд визнає суворішими, оскільки вона є *lex specialis* щодо другої (*Kural v. Türkiye* (§ 26) [18]).

ЄСПЛ у своїй практиці виходить з того, що принцип *res judicata* є основою правової визначеності (*legal certainty*), загальновизнаною складовою верховенства права на доктринальному рівні [19, с. 24], що також закріплений стосовно його рішень у статті 44 Конвенції. Рішення ЄСПЛ з питань обов'язковості виконання судових рішень ґрунтуються на позиції про те, що виконання судового рішення є невід'ємною частиною справедливого судового розгляду, складовою та гарантією права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції.

У справі *Hornsby v. Greece* (§ 40) [20] Суд вказав на основні підходи у цьому питанні, зазначивши, що виконання судового рішення, винесеного будь-яким судом, слід розглядати як невід'ємну частину судового розгляду в розумінні статті 6 § 1 Конвенції, а Держава-відповідач несе відповідальність за невиконання судового рішення на користь заявника, навіть якщо це стосувалося адміністративної практики, сформованої на підставі закону. В цій справі Суд сформулював позицію про те, що право на суд було б ілюзорним, якби національна правова система Договірної держави дозволяла остаточному, обов'язковому судовому рішення залишатися невиконаним на шкоду однієї зі сторін. Цю позицію Суд неодноразово використав у подальшому в своїх рішеннях (*Metaxas c. Grèce* (§ 25) [21], *Derkach and Palek v. Ukraine* (§ 37) [22], *Savitskyi v. Ukraine* (§ 147) [23], *Romashov v. Ukraine* (§ 42) [24], *Shmalko v. Ukraine* (§ 43) [25]). Ця концептуальна позиція Суду отримала розвиток у системі інтерпретацій про те, що судове провадження та виконавче провадження є першим та другим етапами загального перебігу провадження, що не може бути відокремлено від позову (*Yangolenko v. Ukraine*, § 27) [26]); виконання судового рішення, незалежно від того, якою судовою інстанцією його було ухвалено, слід розглядати як невіддільну частину «судового розгляду справи у розумінні статті 6 Конвенції» (*Kural v. Türkiye*, § 26); право на суд – це не просто теоретичне право на отримання визнання права шляхом остаточного рішення, а й законне очікування того, що рішення буде виконано (*Apostol v. Georgia*, § 61).

У справі *Savitskyi v. Ukraine* Суд, акцентуючи увагу на позитивному обов'язку держави щодо виконання остаточних судових рішень, зазначив, що держава є відповідальною, якщо органи влади контролюють обставини, що блокують або перешкоджають

їхньому повному та своєчасному виконанню (§ 148). Застосовуючи метод автономного тлумачення у справі *Romashov v. Ukraine*, Суд також дійшов висновку, що рішення комісії з трудових спорів може бути прирівняне до судового рішення, і що держава несе відповідальність за його невиконання (§ 41).

У згаданій справі *Metaxas c. Grèce* (§ 25) ЄСПЛ підтвердив свою позицію, що ефективний захист і відновлення законності передбачають обов'язок адміністрації виконувати рішення, винесене найвищою судовою інстанцією в справі. Він висловив також судження про те, що остаточність судового рішення не може вимагати ініціювання окремого/ додаткового провадження чи процедури з його примусового виконання, адже примусові процедури не повинні бути відокремлені від позову, а провадження мають розглядатися повністю (*Yangolenko v. Ukraine*, § 27). У подальшому цей підхід було використано для обґрунтування позицій Суду в інших рішеннях, зокрема у справі *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine* (§§ 46, 48).

Окреслені позиції ЄСПЛ формують конвенційну рамку принципу *res judicata*, що відповідає концепції ефективного правосуддя: право на належне виконання остаточних і обов'язкових судових рішень є складовою права на суд; включає законне очікування, що судові рішення буде виконаним; виконання судового рішення, винесеного будь-яким судом (незалежно від інстанційності), слід розглядати як невід'ємну частину судового розгляду; виконання остаточного судового рішення становить позитивний обов'язок держави, відповідно – не може вимагати ініціювання додаткових чи окремих процедур.

Про відповідну релевантність цій конвенційній рамці підходів Конституційного Суду України свідчать його позиції, висловлені у Рішенні від 22 листопада 2023 року № 10-р(П)/2023, де зазначено: «Додержання принципу остаточності судового рішення (*res judicata*) є надважливим для забезпечення поваги до суду, його рішень та дієвості всієї системи правосуддя в державі, керованій правовладдям» (абзац перший підпункту 7.7 пункту 7 мотивувальної частини) [27]. На підтвердження послідовності його позиції слугує включене до Рішення від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 твердження, що правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості й забезпечує

ефективне поновлення в правах (перше речення абзацу десятого пункту 9 мотивувальної частини) [28].

Аналіз практики ЄСПЛ засвідчує, що сформована конвенційна рамка обов'язковості виконання остаточного судового рішення не утворює абсолютності принципу *res judicata*, а навпаки, допускає можливість застосування відступів у вигляді механізмів зупинення або відстрочки виконання рішень задля досягнення справедливості та конвенційних цілей із захисту прав людини.

Так, ЄСПЛ визнає, що національне законодавство може передбачати механізми тимчасового зупинення, затримки або відстрочки виконання судових рішень, але такі юридичні заходи мають включати суворі вимоги щодо їхнього застосування, а саме: винятковість, обґрунтованість легітимною метою, строковість (тимчасовість), пропорційність. При цьому таке рішення потребує ухвалення компетентним органом на підставі закону з дотриманням балансу інтересів сторін та врахуванням публічного інтересу, а самі заходи (відстрочки або зупинення виконання судових рішень) не можуть позбавляти судові рішення сенсу обов'язковості виконання, тобто унеможливити або зробити його виконання надмірно складним.

Формуючи позицію у питанні щодо тимчасового зупинення виконання судового рішення у справі *Immobiliare Saffi v. Italy* [29], яка стосувалася оцінки правомірно виправданої обґрунтованості відстрочки виселення, присудженої національним судом та неодноразово застосованої уповноваженим на виконання органом (префектом) відповідно до адміністративної практики, сформованої на підставі закону, ЄСПЛ визнав відповідальність держави за надмірну тривалість виконання рішень про виселення в порушення права власності та права на справедливий суд (§§ 54-56, 69). Багаторічна практика відстрочки/затримки виконання рішень про виселення на підставі адміністративних заходів, навіть за умови їх юридичної визначеності, порушує статтю 6 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до неї, оскільки позбавляє судові рішення практичного сенсу. Водночас Судом було встановлено, що відстрочка виконання судового рішення може бути виправданою за виняткових обставин (наприклад, для захисту прав третіх осіб в рамках реалізації соціальної політики, задля уникнення соціальної напруженості та проблем із громадським порядком), а також за

умови обґрунтованості (передбачає легітимність мети і законність підстав) та пропорційності (тривалість не повинна бути надмірною, виходити зі співмірності обставин справи балансу інтересів сторін). Обґрунтованість такої затримки, згідно з позицією Суду в справі *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*, має визначатися, зокрема, з урахуванням складності примусового провадження, поведінки самого заявника та компетентних органів, а також суми та характеру судового рішення (§ 53). Однак відстрочка виконання не може бути такою, що порушує суть права, захищеного статтею 6 § 1 Конвенції (*Derkach and Palek v. Ukraine* (§ 38), *Fuklev v. Ukraine* (§ 83) [30]).

Дотримуючись цих позицій, у справі *Lunari c. Italie* [31] Суд визнав порушення Конвенції державою з підстав недоведеності того, що відстрочка виконання рішення тривала лише час, об'єктивно необхідний для пошуку задовільного вирішення проблем державної політики, з якими стикається італійська влада у питаннях забезпечення житлом соціально чутливих верств населення (§§ 26, 45).

У справах проти України, зокрема *Voytenko v. Ukraine* [32], яка стосувалася тривалого невиконання судових рішень, що зобов'язують державу виплатити компенсацію за майно, що було незаконно вилучено, Суд визначився у позиції, що у виняткових обставинах відстрочка виконання рішення може бути визнана виправданою в рамках часу, який буде обґрунтовано необхідним для того, щоб знайти належне вирішення проблеми, що має публічне, загальносуспільне значення (§ 39). Такою може бути необхідність вирішення фінансових питань (виділення бюджетних асигнувань) на виплату боргів держави, її органів, установ та підприємств, впровадження інституційно-організаційних та правових механізмів виконання судових рішень, однак вирішення цих питань повинно відбуватися у розумний строк або принаймні свідчити про реальний прогрес у виконанні судового рішення.

Водночас Суд неодноразово підкреслює, що держава не може посилатися на відсутність коштів як на виправдання для невиконання судового рішення (*Derkach and Palek v. Ukraine* (§ 38), *Shmalko v. Ukraine* (§ 44)), так і на відсутність законодавчих механізмів, зокрема щодо вирішення фінансових питань, із забезпечення боргових зобов'язань держави та її суб'єктів (державних інсти-

туцій, установ, підприємств). Зокрема, відсутність конкретної програми діяльності, спрямованої на сплату боргів на підставі судових рішень в умовах бюджетного дефіциту, не є правомірною підставою для тривалого невиконання остаточного рішення національного суду (*Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine* (§§ 54, 55), *Piven c. Ukraine* (§§ 37, 40) [33]). Невжиття державою необхідних заходів для виконання остаточних судових рішень, на думку Суду, може розглядатися в сенсі позбавлення положення статті 6 § 1 Конвенції будь-якого корисного ефекту (*Derkach and Palek v. Ukraine*, § 40). За позицією Суду, держава має позитивний обов'язок організувати систему виконання судових рішень, яка є ефективною як за законом, так і на практиці та забезпечує їх виконання й ефективний контроль щодо цього без будь-яких невинуватених затримок/відтермінувань. Тож, якщо фактори, що перешкоджають або блокують їх повне та своєчасне виконання, знаходяться під контролем органів влади, держава несе відповідальність за виконання остаточних рішень (*Savitsky v. Ukraine*, § 148).

Отже, практика ЄСПЛ щодо застосування відстрочки виконання судових рішень в основному стосується оцінки правомірності та виправданості заходів щодо забезпечення виконання остаточного судового рішення, у тому числі на стадії примусового виконання, що можуть включати, крім іншого, заходи з дружнього врегулювання, а також для запобігання спричиненню непоправної шкоди. Втім слід зазначити, що це питання у практиці ЄСПЛ розглядається не часто і в сенсі гарантій статті 6 § 1 Конвенції зазвичай є частиною розгляду питання про надмірну тривалість виконавчого провадження. Прикладом є вже згадувана справа *Immobiliare Saffi v. Italy*: незважаючи на те, що національне законодавство дозволяло відстрочку виконання, Суд визнав практику тривалої відстрочки порушенням статті 6 Конвенції, оскільки це позбавляло рішення суду практичного значення.

О. В. Петришин зазначає, що при застосуванні та відступу від принципу *res judicata* необхідно виходити з усталеної практики ЄСПЛ. При цьому автор посилається на позицію Суду, висловлену у рішенні у справі *Ustimenko v. Ukraine* (§ 46) [34], згідно з якою «жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного і обов'язкового судового рішення лише для проведення повторного розгляду та ухвалення нового рішення у справі; відступи від цього

принципу виправдані, тільки якщо вони потрібні в обставинах суттєвого та переконливого характеру» [11, с. 195].

У контексті досліджуваної проблеми на увагу заслуговують випадки, коли ЄСПЛ визнав порушення, що було напряму пов'язано із виконанням рішення суду, що, власне, становило фактичний склад порушення права особи, гарантованого Конвенцією (не обов'язково безпосередньо у зв'язку зі статтею 6).

Так, у справі *Kural v. Türkiye*, що стосувалася трудового спору, Суд визнав порушення у факті невиконання рішення про призупинення виконання судового рішення у зв'язку з його оскарженням, оскільки подальше провадження було позбавлене будь-якого корисного ефекту (§ 66). У даному разі ситуація була обумовлена тим, що за національним правом Туреччини рішення підлягало обов'язковому виконанню навіть до його перегляду вищою інстанцією у разі оскарження.

У справі *Shvydka v. Ukraine* [35], що стосувалася жінки, яку засудили до 10 діб адміністративного арешту за те, що вона відірвала стрічку від вінка, покладеного президентом Януковичем, Суд встановив порушення за статтею 2 Протоколу № 7 з підстав, що вона відбула покарання до того, як її апеляцію було розглянуто.

Наведені кейси засвідчують, що нехай виконання судового рішення за умов, коли воно може спричинити незворотні наслідки (зокрема, знесення будівлі, депортація чи відбуття короткострокового арешту), за відсутності належних процесуальних механізмів для оскарження із застосуванням відкладальних заходів, може призвести до порушення прав, гарантованих Конвенцією. Такі ситуації потребують ретельної перевірки на предмет дотримання принципу пропорційності між інтересами правосуддя та необхідністю забезпечення ефективного захисту прав людини, а також встановлення належного балансу між вимогою остаточності судового рішення, що підлягає виконанню, та вимогою справедливості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У практиці ЄСПЛ обов'язковість виконання рішень (*res judicata*) – це принцип, що є складовою верховенства права і водночас розгортається як ключовий елемент і критерій концепції ефективного правосуддя, виступає гарантією стабільності правової системи та довіри до суду. З урахуванням правотлумачних практик Суду, а саме: принципу автономного тлумачення, концепцій свободи розсуду

та еволюційного тлумачення, висвітлено його підходи та позиції, які окреслюють конвенційну рамку принципу *res judicata*, що відповідає концепції ефективного правосуддя : право на належне виконання остаточних і обов'язкових судових рішень є складовою права на суд; включає законне очікування, що судові рішення буде виконаним; виконання судового рішення, винесеного будь-яким судом (незалежно від інстанційності), слід розглядати як невід'ємну частину судового розгляду; виконання остаточного судового рішення становить позитивний обов'язок держави, відповідно не може вимагати ініціювання додаткових чи окремих процедур.

Принцип *res judicata* є визначальним для ефективного правосуддя, але не універсальним і не абсолютним. ЄСПЛ визнає можливість відступів від нього, коли виконання остаточного рішення може призвести до порушення основоположних прав. У виняткових випадках тимчасове зупинення чи відстрочка виконання рішень має розглядатися інструментом досягнення справедливості. І в цьому контексті концепція ефективного правосуддя – це баланс між обов'язковістю судових рішень та захистом прав людини.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні наукових розвідок щодо визначення обґрунтованих меж застосування принципу *res judicata* у практиці, зокрема у співвідношенні його обов'язковості з винятковими випадками відступів, що обумовлені необхідністю захисту основоположних прав. Особливу увагу слід приділити еволюційному тлумаченню Суду та його впливу на формування балансу між остаточністю судових рішень і гарантіями прав людини, що відкриває перспективи для розробки узгоджених доктринальних підходів у сфері ефективного правосуддя.

1. Європейська конвенція з прав людини: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text; 2. Krzysztof Wojtyczek . Precedent in the system of the European Convention on Human Rights. Constitutional Law and Precedent, 2022. С. 233-250. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/oa-edit/10.4324/9781003264262-15/precedent-system-european-convention-human-rights-krzysztof-wojtyczek> 3. Про ратифікацію Протоколів № 15 та № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 05 жовтня 2017 р. № 2156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2156-19#n2> 4. Посібник зі стат-

ті 6 – Право на справедливий суд (цивільна частина). Дата останнього оновлення: 31 серпня 2024 року. European Court of Human Rights. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_ukr 5. Annual report 2025. European Court of Human Rights. URL: <https://www.echr.coe.int/annual-reports> 6. Андронов І.В. Судові рішення у цивільному процесі України: монографія. Одеса: Юридична література, 2018. 372 с. С. 333 7. Берназюк Я. Конституційні гарантії реалізації в Україні принципу обов'язковості судового рішення (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). *Судебно-юридическая газета*. 2020. URL: <http://bit.ly/2MeIsIC>; <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1048627/> 8. Кройтор В. А. Принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 175-178. URL: https://lsej.org.ua/3_2023/39.pdf 9. Мазур Микола. Принцип правової визначеності та зміни судової практики. 2025. URL: https://protocol.ua/ua/printsip_pravovoi_viznachenosti_ta_zmini_sudovoi_praktiki/ 10. Овчаренко О.М. Обов'язковість рішення суду як фундаментальний принцип цивільного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С.149-156. URL: https://www.lsej.org.ua/1_2024/34.pdf 11. Петришин О. В. Нормативна конституційна скарга: особливості і перспективи. *Правові засади організації та здійснення публічної влади: зб. тез VII міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 17 травня 2024 р)*. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова, 2024. С. 110-111 12. Пільков К. Принцип res judicata у практиці Верховного Суду з розгляду господарських справ. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації завдань цивільного та господарського судочинства в Україні: Збірник наукових праць*. – Київ: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2022. <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2022.21.8>; Репозитарій академічних текстів Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/558> 13. Цувіна Т. Принцип res judicata у цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*, 2019. № 9. С. 38-44. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/9/8.pdf>; 14. Якимчук С. О. Виконання судових рішень як частина судового розгляду: автореф. дис. ... канд. юрид. н. Харків, 2015. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/443444fd-de80-4665-ade8-b05f15ab1c7d/content> 15. Посібник зі статті 6 - Право на справедливий суд (цивільна частина). Дата останнього оновлення: 31 серпня 2024 року. European Court of Human Rights. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_ukr; 16. Принцип res judicata у практиці ЄСПЛ: ключові рішення. URL: <https://www.echr.com.ua/princip-res-judicata-u-praktici-yespl-klyuchovi-rishennya/>; 17. Ганжа О. Г. Латинізація судових рішень в Україні: поняття та особливості. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 3-14. С. 10 18. Рішення у справі Kural v. Türkiye від 19 березня 2024 року (заява № 84388/17). HUDOC.

URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-231603> **19.** Мірило правовладдя: Європейська Комісія за демократію через право, CDL-AD(2016)007. Венеція, 11-12 березня 2016 р. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr) **20.** Hornsby v. Greece від 19 березня 1997 року (заява № 18357/91). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020> **21.** Metaxas c. Grèce від 27 травня 2004 року (заява № 8415/02). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66338> **22.** Derkach and Palek v. Ukraine від 21 грудня 2004 (заява № 34297/02, 39574/02). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-67756> **23.** Savitsky v. Ukraine від 26 липня 2012 (заява № 38773/05). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-204026> **24.** Romashov v. Ukraine від 27 липня 2004 (заява № 67534/01). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-61946> **25.** Shmalko v. Ukraine від 20 липня 2004 (заява № 60750/00). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-61926>; **26.** Yangolenko v. Ukraine від 10 грудня 2009 (заява № 14077/05). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-96189> **27.** Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(П)/2023 у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфєєва Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах). URL: <https://ccu.gov.ua/docs/6443> **28.** Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text> **29.** Immobiliare Saffi v. Italy від 28 липня 1999 року (заява № 22774/93). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58292> **30.** Fuklev v. Ukraine від 07 червня 2005 (заява № 71186/01). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-69261> **31.** Lunari c. Italie від 11 січня 2001 року (заява № 21463/93). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63689> **32.** Voytenko v. Ukraine від 29 липня 2004 року (заява № 18966/02). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-61855> **33.** Piven c. Ukraine від 29 червня 2004 (заява № 56849/00). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-66416> **34.** Ustimenko v. Ukraine від 29 жовтня 2015 року (заява № 32053/13). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-158143> **35.** Shvydka v. Ukraine від 30 жовтня 2014 (заява № 17888/12). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-222627>.

References

1. Yevropeiska konventsiiia z prav liudyny: Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy). 04.11.1950. Available at:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text 2. Wojtyczek, K. (2022) 'Precedent in the system of the European Convention on Human Rights', *Constitutional Law and Precedent*, pp. 233–250. Available at: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/oa-edit/10.4324/9781003264262-15/precedent-system-european-convention-human-rights-krzysztof-wojtyczek> 3. Pro ratyfikatsiui Protokoliv № 15 ta № 16 do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: Zakon Ukrainy vid 05 zhovtnia 2017 r. № 2156-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2156-19#n2> 4. European Court of Human Rights (2024) Posibnyk zi stat' 6 – Pravo na spravedlyvyi sud (tsyvilna chastyna). Last updated: 31 August 2024. Available at: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_ukr 5. European Court of Human Rights (2025) Annual report 2025. Available at: <https://www.echr.coe.int/annual-reports> 6. Andronov, I.V. Sudovi rishennia u tsyvilnomu protsesi Ukrainy: monohrafiia. Odesa: Yurydychna literatura, 2018. s. 333. 7. Bernaziuk Ya. 'Konstyutsiini harantii realizatsii v Ukraini pryntsyphu oboviazkovosti sudovoho rishennia (na prykladi vyrishennia publichno-pravovykh sporiv)', *Sudebno-yuridicheskaya gazeta*. 2020. Available at: <http://bit.ly/2MelslC>; <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1048627/> 8. Kroitor V.A. () 'Pryntsyph oboviazkovosti sudovykh rishen u tsyvilnomu sudochynstvi'. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2023. #3. S. 175–178. Available at: https://lsej.org.ua/3_2023/39.pdf 9. Mazur, Mykola 'Pryntsyph pravovoi vyznachenosti ta zminy sudovoi praktyky'. 2025. Available at: https://protocol.ua/ua/printsip_pravovoi_vyznachenosti_ta_zmini_sudovoi_praktiki/ 10. Ovcharenko O.M. 'Oboviazkovist rishennia sudu yak fundamentalnyi pryntsyph tsyvilnogo sudochynstva', *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*, 2024. #1. S. 149–156. Available at: https://www.lsej.org.ua/1_2024/34.pdf 11. Petryshyn O.V. 'Normatyvna konstyutsiina skarpa: osoblyvosti i perspektyvy', in *Pravovi zasady orhanizatsii ta zdiisnennia publichnoi vlady: zbirnyk tez VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Khmelnitskyi, 17 May 2024)*. Khmelnytskyi: Khmelnytskyi universytet upravlinnia ta prava im. Leonida Yuzkova. 2024. S. 110–111 12. Pilkov K. 'Pryntsyph res judicata u praktytsi Verkhovnoho Sudu z rozghliadu hospodarskykh sprav'. Teoretychni ta praktychni problemy realizatsii zavdan tsyvilnogo ta hospodarskoho sudochynstva v Ukraini. <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2022.21.8>; 2022. (doi.org in Bing) Repository of academic texts, NDI pryvatnoho prava i pidpriemnytstva im. F.H. Burchaka NAPrN Ukrainy. Available at: <https://repository.ndipp.gov.ua/handle/765432198/558> 13. Tsuvina, Tetiana (2019) 'Pryntsyph res judicata u tsyvilnomu sudochynstvi', *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 9, pp. 38–44. Available at: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/9/8.pdf> 14. Yakymchuk, S.O. Vykonання sudovykh rishen yak chastyna sudovoho rozghliadu. avtoref. dys. kn. yuryd. n. Kharkiv, 2015. Available at: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/443444fd-de80-4665-ade8-b05f15ab1c7d/content> 15. European Court of Human Rights (2024) Posibnyk zi stat' 6 – Pravo na spravedlyvyi sud (tsyvilna chastyna). Last

updated: 31 August 2024. Available at: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_ukr **16.** Pryntsyv res judicata u praktytsi YesPL: kliuchovi rishennia. Available at: <https://www.echr.com.ua/princip-res-judicata-u-praktyci-yespl-klyuchovi-rishennya/> **17.** Hanzha O.H. 'Latynizatsiia sudovykh rishen v Ukraini: poniattia ta osoblyvosti', *Pravo i suspilstvo*. 2024. # 2. S. 3–14, s. 10 **18.** Rishennia u spravi Kural v. Türkiye (19 March 2024, application no. 84388/17). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-231603> **19.** Mirylo pravovladdia: Yevropeiska Komisiia za demokratiiu cherez pravo, CDL-AD(2016)007. Venice, 11–12 March 2016. Available at: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr) **20.** Hornsby v. Greece (19 March 1997, application no. 18357/91). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020> **21.** Metaxas c. Grèce (27 May 2004, application no. 8415/02). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66338> **22.** Derkach and Palek v. Ukraine (21 December 2004, applications nos. 34297/02, 39574/02). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-67756>; **23.** Savitsky v. Ukraine (26 July 2012, application no. 38773/05). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-204026> **24.** Romashov v. Ukraine (27 July 2004, application no. 67534/01). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-61946> **25.** Shmalko v. Ukraine (20 July 2004, application no. 60750/00). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-61926> **26.** Yangolenko v. Ukraine (10 December 2009, application no. 14077/05). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-96189>; **27.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 22 lystopada 2023 roku № 10-r(II)/2023. Available at: <https://ccu.gov.ua/docs/6443> **28.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 30 sichnia 2003 roku № 3-rp/2003. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text> **29.** Immobiliare Saffi v. Italy (28 July 1999, application no. 22774/93). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58292> **30.** Fuklev v. Ukraine (7 June 2005, application no. 71186/01). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-69261> **31.** Lunari c. Italie (11 January 2001, application no. 21463/93). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63689> **32.** Voytenko v. Ukraine (29 July 2004, application no. 18966/02). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-61855>; **33.** Piven c. Ukraine (29 June 2004, application no. 56849/00). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-66416> **34.** Ustimenko v. Ukraine (29 October 2015, application no. 32053/13). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-158143> **35.** Shvydka v. Ukraine (30 October 2014, application no. 17888/12). HUDOC. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-222627>

Klymenko Oksana, Neskorodzhena Larysa. Res judicata and permissible derogations in the context of the concept of effective justice and the case law of the ECHR

The article presents a comprehensive analysis of the principle of “res judicata” in the context of the concept of effective justice, as developed by the European Court of Human Rights in its case-law under Article 6 of the European Convention on Human Rights. It is established that in the Court’s jurisprudence the principle of res judicata constitutes an integral component of the Rule of Law and simultaneously unfolds as a key element and criterion of the concept of effective justice, serving as a guarantee of the stability of the legal system and of public confidence in the judiciary. The approaches and positions of the Court are outlined, which define the Convention-based parameters of the principle of res judicata in accordance with the concept of effective justice: the right to proper enforcement of final and binding judicial decisions is an inherent part of the right to a fair trial; it encompasses the legitimate expectation that a judicial decision will be executed; the enforcement of a judicial decision delivered by any court (regardless of the level of jurisdiction) must be regarded as an inseparable part of judicial proceedings; the enforcement of a final judicial decision constitutes a positive obligation of the State and, accordingly, cannot require the initiation of additional or separate procedures. It is established that the principle of res judicata is determinative for effective justice, though neither universal nor absolute.

An analysis of the Court’s practice demonstrates that immediate enforcement of a judicial decision in circumstances where it may entail irreversible consequences (such as demolition of a building, deportation, or serving a short-term custodial sentence), in the absence of adequate procedural mechanisms for appeal with suspensive effect, may lead to violations of rights guaranteed by the Convention. Such situations require careful assessment in light of the principle of proportionality between the interests of justice and the necessity of ensuring effective protection of human rights. The Court acknowledges the admissibility of derogations in cases where enforcement of a final decision may result in the violation of fundamental rights, which should be regarded as an instrument for achieving justice. In this context, the concept of effective justice emerges as a balance between the binding force of judicial decisions and the guarantees of human rights protection.

Key words: ECHR case-law, concept of effective justice; res judicata, temporary suspension/deferral of enforcement of judicial decisions; autonomous interpretation, margin of appreciation; evolutionary interpretation.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 15.01.2026 р.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.01.2026 р.

Дата публікації: 03.03.2026 р.